

СОЦИАЛНА И ГРАЖДАНСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА 6-7- ГОДИШНИТЕ ДЕЦА – ЕЛЕМЕНТ НА КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНЦИИ

Славка Б. Зашева

РЕЗЮМЕ: Представени са ключови компетенции като необходима предпоставка за социализация и възпитаване на гражданска култура у детето. Акцентирано е върху личностното самоопределяне в социума и културата, чрез активна творческа дейност и участие в обществения живот. Социалното учене се свързва с възприемане на определени системи от отношения, дейности и устойчиви очаквания. Изведени са социални компетентности по посока на персонални, интерперсонални и интеркултурни аспекти на дейност. Разгледани са ролите на детето и овладяването на социален опит чрез вграждане в различни социални общности.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: Компетенции, Социална и гражданска интеграция, Социум, Себепознание

SOCIAL AND CIVIL INTEGRATION OF 6-7 YEAR CHILDREN – A KEY COMPETENCY ELEMENT

Slavka B. Zasheva

SUMMARY: Key competences are presented as a necessary prerequisite for a socialization and education of civic culture in the child. Emphasis is placed on personal self-determination in the society and culture through an active creative activity and a participation in public life. Social learning is associated with the perception of certain systems of attitudes, activities and persistent expectations. Social competences have been developed in direction of personal, interpersonal and intercultural activity aspects. The roles of the child and the mastering of social experience through incorporation into different social communities are considered.

KEY WORDS: Competences; Social and civic integration; Society; Self-knowledge

Съвременната обществена реалност се нуждае от граждани със социални знания и умения, със способност за самооценка и за оценка на социалната действителност, с висока степен на адаптивност към новите условия. В този смисъл, развитието на социални, граждански и интеркултурни компетенции у детето е едно от ключовите предизвикателства пред педагози и родители.

Социално-гражданското възпитание и интеграция има за цел да формира умения и качества за справяне с проблеми, познания и нагласи за успешно интегриране в обществото.

Важна предпоставка за успешна гражданска и социална интеграция, от една страна, и за собствено благополучие, от друга, е изграждането у детето на социална култура на

поведение. Овластяването на социални и емоционални умения, на граждански и интеркултурни компетенции, както и на поведенчески стратегии подпомага процеса на социална перцепция, т.е. адекватното възприемане и отношение към другите.

Социалното развитие на децата е резултат от отношенията им с околните и неизбежно се отнася до индивидуализацията на базисни социални компетентности. В този смисъл то се свързва, от една страна, с овластяването от индивида на социален опит чрез вграждането в определена социална среда, а от друга, е резултат от активно възпроизводство от индивида на системи от социални връзки в собствената му дейност и взаимодействия с другите хора. Удовлетвореността на детето от мястото му сред останалите зависи от това доколко то се чувства емоционално комфортно и сигурно в собствените си възможности да участва в контакти с другите и да бъде равностоен и значим партньор в социокултурната общност.

Динамиката на процесите в обществото задава необходимостта от периодично обновяване на традиционната теория и практика на предучилищното образование, ориентирани към развитието на креативни личности, способни за пълноценна социална интеграция и самоопределяне в социума и културата, с активна творческа дейност и участие в обществения живот. Възпитаването на гражданска култура се свързва със социализиране на децата към тяхната общност. Тя предполага формиране на гражданско съзнание, социалноориентирано поведение, уважение към общочовешки ценности, възпитаване в патриотизъм и в толерантност към другостта и различието. Същевременно се свързва с проява на личностна свобода, с поемане на отговорност за себе си и за другите, с познаване и отстояване на своите права, свободи и отговорности, с осъзнаване на отношенията с околните, с овластяване на адаптивни механизми за активно и конструктивно социално участие в ежедневни и празнични ситуации, със съпричастност и отвореност към демократичния свят.

През последните години проблемът за компетенциите е един от основните, които се поставят пред педагогическата теория и практика. Най-общо, компетенциите се определят като знания, осведоменост в дадена област.

Социалните и гражданските компетенции са особена организация на предметно-специфичните знания, позволяваща вземане на ефективни решения и включване на знанията в жизнената практика.

Социалните компетенции се извеждат по посока на персонални, интерперсонални и интеркултурни аспекти на дейност и спрямо всички форми на дейност, в които детето участва по един ефективен и конструктивен път в социалния живот. Свързани са с персоналното и социалното съществуване. Гражданските компетенции, и в частност знанията за социалните структури подтикват детето да участва и да проявява активности, изявявайки себе си в различни социални роли.

Според С. Каракехайова (Karakehayova, 2012) „...Компетенциите са способност да се мобилизират адекватно и интегрално познания, умения, способности и отношения, необходими за качествено и ефективно реализиране на различни действия...“.

Основни видове компетенции:

1. Социални /общуване, утвърждаване/
2. Когнитивни /вземане на решения и решаване на проблеми, себепознание/
3. Афективни /познание пи контрол на собствените си емоции/.

В условията на детската градина социалните и гражданските компетенции са свързват с личната автономност, себепознанието и социално приемливото поведение на детето в

групата. Себепознанието включва компетенции по посока ориентиране в Аз-а. Необходимо е детето да проявява умение за самонаблюдение, да се учи да изследва своите силни страни, да формира позитивна гледна точка и самооценка. Същевременно за ефективно социално общуване е необходимо да изгради и овладее умения за интегриране с другите, за интеркултурен диалог и толерантност, да работи в група, да изслушва мнението на другите; да се ориентира и разбира емоциите на другите. Други компетенции на детето като гражданин се свързват, според С. Каракехайова, „...с подкрепа и грижи за здравето и собствената му безопасност, са стремежа към здравословен начин на живот, включващ хранене, отдих, спортуване, приемливо за него общуване. Компетенции като разбиране на друга гледна точка, проява на емпатия и толерантност, подкрепят социалното и психическо здраве на детето...“ (Karakehayova, 2016).

И така, най-общо можем да изведем следните социални и граждански компетенции:

1. самоутвърждаване чрез лични, междуличностни и межкултурни контакти
2. изграждане на социалноприемливо поведение
3. овладяване на правила за културно поведение на обществени места
4. участие в съзидателни форми на обществен живот в групата
5. положително отношение към символите на българската държава
6. защита на лично благополучие и място сред връстници и възрастни
7. привързаност към близката и обществена среда
8. разбиране на правила на живот в групата
9. желание за самостоятелност и инициативност
10. демонстриране на чувство за справедливост
11. ориентиране в правата на детето
12. ориентиране в критични ситуации и правила за поведение в тях
13. умения за преодоляване на конфликти
14. умения за проява на толерантност
15. изграждане на доверие и съпричастност
16. разбиране на чужди гледни точки
17. активно взаимодействие с другите
18. позитивно отношение към другостта
19. уважение към споделени национални и културни ценности
20. подкрепа на грижи за собствено здраве и безопасност
21. отстояване на норми за здравословно хранене и режим
22. ориентиране в собственото тяло
23. опознаване на възможности чрез сетивата
24. ориентиране в национални и официални празници
25. други.

Основна цел на работата, свързана с развитието на социални и граждански компетенции, е формиране и изграждане на начална идентификация на детето като член на семейството, на детската група, на кръга от приятели, като бъдещ ученик.

Понятието социализация е тясно обвързано с развитието, възпитанието и адаптацията.

Социалната среда играе основна роля във всички аспекти на детското развитие. Напредъкът на децата се основава на връзката и отношенията им с възрастните и техните връстници. Благодарение на изграждането на тези отношения, децата се сблъскват с така наречените висши психични процеси – с опита си и осмислянето им, децата успяват да ги адаптират и пригодят към техните собствени мисловни процеси.

Социализирането на детето и изграждането на умения за живот в общност с други хора е един от ключовите аспекти за неговото развитие. Тези умения включват усвояването на определени правила, социални норми, език и начин на общуване, модели на поведение, ценности и нагласи. За да развие богат набор от социални умения, детето следва да натрупа опит от общуване в различни социални общности.

Социалното учене се свързва и с усвояването от индивида на определени социални роли. В процеса на възприемане на характерните за тях строго определени системи от отношения, дейности и устойчиви очаквания, при изпробването и изразяването на собствени възможности чрез тях, детето утвърждава своята индивидуалност, отстоявайки идентичността си при променящите се външни условия. По този начин се поставя началото на формиране на „Аз“-образа, в който намират индивидуално отражение изискванията на средата. Тук педагогически значими са условно-игровите ситуации, в които детето пресъздава различни социални роли и отработва социални умения, които може да приложи при необходимост в различни житейски ситуации. Емоционалната отзивчивост и позитивните впечатления са стимул за самостоятелно възпроизвеждане на общоприети модели на поведение, за прояви на хуманни чувства и внимание към другите.

Социалното учене се свързва и с постигането от детето на определен статус в социалната група. За да се координира с другите в процеса на взаимодействие с тях, се налага детето да промени и адаптира своето поведение.

Първата роля на детето още от самото му раждане е като член на семейството. Семейството е тази социална структура, която посреща детето; то е най-малката социално-психологическа група и функционира като първична социализираща среда и първостепенен възпитателен фактор. Семейната среда е основната социална микросреда на всяко дете. Семейството оказва емоционална подкрепа, формира социалните норми и културните ценности на децата. Социализацията в детството се подпомага чрез подражанието. То е важен социално-психологически механизъм и ценно средство за социално познание. Обикновено децата подражават на значимите възрастни, провокирани от симпатията, привързаността и възхищението към тях. В семейната среда като социална микрогрупа, детската личност развива качества като: умения за автономност, самостоятелност и отговорност; адаптираност към средата; умения за сътрудничество и съвместен живот с другите; умение за съчувствие и др. „... Семейната среда е ежедневна педагогическа практика, осигуряваща повторемост на възпитателните въздействия при сходни семейни ситуации...“ (Sabeva, 2008).

Детската група е социално пространство, в което детето получава възможност да се ориентира, като се сравнява с другите; да разпознава свои и чужди емоционални състояния; да се учи на позитивно себевъзприемане, самочувствие и ориентация към обществено приети модели на поведение. Развитието в предучилищна възраст предполага разширяване на социалното обкръжение и съответно на възможностите за пълноценно и разностранно общуване. Освен родителите, има вече и нови модели за подражание и идентификация, на социални взаимоотношения. Особено важен е процесът на сравнение с връстниците. Детското внимание е насочено към техните постижения, като особено значима е оценката, която им дава възрастният. Самооценката има ситуативен, неустойчив характер. В работата за формиране на адекватна самооценка съществена роля имат игрите и упражненията за развитие на детското самопознание. Натрупването на субективен социален опит се постига чрез включване в разнообразни педагогически ситуации, където в практически план децата решават конкретни житейски проблеми, проявяват активен интерес към заобикалящия

свят, към себе си и другите. Акцентира се върху различни емоционални прояви, които да разгърнат индивидуалния потенциал при провокиране на радост и удовлетвореност от съвместната дейност.

Особено значение за обединяване на отделните личности в един колектив има играта, която е основната дейност на децата от тази възраст. В нея започват да се формират обществените взаимоотношения на децата.

С цел възпитаване на култура на поведение се залага на игровите и игрово-познавателните ситуации в детския колектив. Те дават възможности за подкрепа на опитите за оказване на помощ, проявата на внимание към другите и желанието за отстъпване на играчки и предмети. В подобни условия се подготвя възпитаване на хуманни чувства и формиране на конкретни представи за добро, отзивчивост, взаимопомощ, дружелюбност и внимание към връстници и възрастни.

Едно от основните умения, които са необходими в живота и важна част от личностното, социално и емоционално развитие на детето, е умението да се свързваме с другите и да изграждаме приятелства. Същевременно формирането на цялостна представа за себе си е важен момент в личностното развитие. В приятелския кръг съвместната дейност подпомага детето при търсене на собственото място в обществото от връстници, разграничаване на Аз-а, противопоставяне на другите, активна позиция в социалните отношения. Адекватното отношение към себе си и самопознанието порождават потребност от ценностни отношения към другите. В кръга от приятели децата имат оптимални условия да развият социалните си умения и да се научат как да играят с други деца, като избягват конфликти и неприятности. Голяма част от социалните и граждански компетенции – самоутвърждаване, умения за преодоляване на конфликти, изграждане на доверие и съпричастност, разбиране на чужди гледни точки и др. – се овладяват в отношенията с важни за детето връстници.

Социално-личностното развитие на децата и овладяването на социални компетенции се свързва и с възпитаване на готовност за социалната позиция „ученик”. За 6-7-годишното дете настъпва период на промяна – възникват нов тип отношения „дете – възрастен”, сменят се едни видове дейности с други. У детето се появява потребност от придобиване на нови знания, която може да бъде реализирана в процеса на учене след постъпване в училище. Детето желае да тръгне на училище, да заеме ново положение сред околните, то се стреми към признаване на новата социална позиция. Характерни специфики на порастващото дете са самостоятелността, самостоятелните занимания, интересът към училище. На границата между предучилищна и начална училищна възраст децата започват да различават своето поведение в ситуации с близки и чужди възрастни; самооценката на детето – тя става по-реална. В този период у детето се формира извън-ситуативно личностно общуване с възрастния, което служи за опознаване на социалния, а не на предметния свят. Същевременно нараства интересът към другите възрастни.

С промяната на обкръжаващата социална реалност 6-7-годишното дете се изправя пред необходимостта да подчинява поведението си на ясно дефинирани норми и правила за учене и социални взаимодействия и взаимоотношения. Освен да бъде интелектуално добре развито и подготвено, детето има нужда и от емоционална подготовка и готовност за училище. Според Г. Иванова, „... Емоционалната готовност е резултат от цялостното развитие на психиката и личността на детето и усвояването на ключови емоционални компетентности...” (Ivanova, 2013). Авторката извежда следните важни компетентности, които могат да се развият у децата в края на предучилищна възраст:

1. способност за идентификация с положителни образци;
2. развитие на самопознанието, самоконтрола и самосъзнанието;
3. изразяване и овладяване на чувствата;
4. контрол над импулсите и отлагане на наградата;
5. контролиране на настроенята и емоционалните реакции;
6. развитие на емоционална възприемчивост и сензитивност;
7. умение за справяне със стреса и безпокойството;
8. умение за вземане на по-добри емоционални решения;
9. овладяване на импулса и откриване на алтернативни решения;
10. умение за разбиране на емоционални и социални знаци;
11. развиване на емоционална възприемчивост и сензитивност;
12. за отстояване на негативни въздействия;
13. умение за отчитане гледната точка на другите, вникване в техните чувства и заемане на тяхната позиция;
14. склонност към просоциално поведение;
15. умение за създаване и развиване на приятелство;
16. проява на любезност, толерантност, дружелюбност в общуването;
17. оценка на социално–приемливото поведение в определена ситуация.

Овладяването на социален опит чрез вграждането в определена социална среда и активно участие в съвместни дейности преминава през усвояването на различни социални роли. За разгръщане на субективно значими активности и възпитаване на социално значими личностни качества и компетенции е необходимо усвояване на правилата за комуникация и взаимодействие; възпитаване в толерантно отношение към културните и индивидуални различия на другите; формиране чертите на гражданския морал.

ЛИТЕРАТУРА

Ivanova. G., (2013), Emotional preparation and readiness of the child from pre-school age for successful inclusion in school education, Training of children teachers for work in compulsory pre-school groups, Teacher's guide for children, NIOKSO, Sofia.

Karakhehayova, S., (2016), Key Competences in Orientation in the Education Area "Preschool World", Innovation and competences in education, Collection, University "Paisii Hilendarski" of Plovdiv, ISBN – 978-619-202-178-8.

Karakehayova, S., (2012), Competencies. Personal competencies. Self-Knowledge of Preschool Child, Contemporary Education: Strategies, Strands, Values., Collection, University "Paisii Hilendarski" of Plovdiv.

Sabeva, El., (2008), Family Education, University "Paisii Hilendarski" of Plovdiv.